

Oponentský posudek disertační práce

Jindřich Šteffl: Účel bronzových depotů

Západočeská univerzita v Plzni. Plzeň 2017

Tématika depotů kovových artefaktů doby bronzové představuje ve středoevropské archeologii dlouhodobě sledovaný fenomén, v posledních letech podnícený navíc i nebývalým nárůstem pramenné základny. Mnohé z dobře dokumentovaných nových hromadných nálezů přinášejí kvalitnější data, a umožňují tak lepší sledování řady otázek. K nim přitom bezesporu náleží otázky účelu a významu pravěkých kovových depotů. Jeden z pokusů o nový pohled na účel depotů z doby bronzové představuje i předložená disertační práce Jindřicha Šteffla.

Hned v úvodu své práce vymezuje J. Šteffl její cíle, z nichž ten hlavní představuje testování autorem vytvořeného teoretického modelu, který považuje depoty za pozůstatosti po zemřelých. Autor dále proklamuje zájem o vztah depotů a hradišť i o samotnou funkci vybraných hradišť. Metodicky autor ke zvolenému tématu přistoupil vytvořením databáze depotů i hrobových celků z vybraných českých regionů (severozápadní, střední, východní a jižní Čechy) a jejich následným porovnáním z hlediska artefaktuální náplně. Zde přitom narážíme na první problém, a to proč autor opomněl západočeský region? Depotů i hrobových celků je zde přitom dostatečné množství a provedená analýza i z tohoto regionu by jeho závěry jistě ovlivnila.

Další spornou záležitostí představuje i samotné chronologické vymezení předložené práce. Ačkoliv to z názvu práce ani z úvodních odstavců nevyplývá, pracuje J. Šteffl pouze s depoty z období popelnicových polí. Zajímalo by mne, proč teoretický model účelu depotů netestoval i v chronologickém srovnání (depoty starší a počátku střední doby bronzové x depoty epochy popelnicových polí)? Myslím, že ke studiu účelu depotů doby bronzové je nezbytné vzít v potaz i početnou skupinu depotů starších než z epochy popelnicových polí.

Zarážející je i autorem preferované srovnání depotů a hrobových celků pouze z hlediska typologické skladby artefaktů. Autor přitom nekriticky považuje depoty za uzavřené nálezové celky a nebere v potaz riziko značné redukce obsahů depotů jak z důvodů nevyzvednutí všech jejich složek, tak i zatajení některých artefaktů, možné ztráty či smíchání artefaktů v muzejních sbírkách apod.

Velice stručná kapitola o dějinách bádání (s. 6-7) nezahrnuje zdaleka všechny práce ani osobnosti zaměřené na studium českých depotů. Postrádám zde zejména zmínku o zásadní studii o depotu srpů z hory Kletečná (Smrž – Blažek Archeologické rozhledy 2002), o studiích

L. Jiráně či o nejnovější syntéze českých depotů od německého badatele T. Vachty (*Vachta, T. 2016: Bronzezeitliche Hortfunde und ihre Fundorte in Böhmen. Berlin Studie in the Ancient World 33. Berlin*).

V následujících kapitolách přináší autor řadu velmi zajímavých informací o náboženství, vnímání času v pravěku i o možných důvodech ukládání depotů, jedná se ovšem o kompilační texty, navíc vypisované nepřiliš přehlednou formou. Čtenář se v mnoha odstavcích doslova ztrácí v množství informací, aniž by z nich poznal jasné autorovo stanovisko. Někdy autor zabředne do témat nesouvisejících přímo s tématem předložené práce, jak ukazují např. na s. 62-65 obsáhlé pasáže věnované slovenským depotům z počátku střední doby bronzové. Některé texty jsou autorem téměř doslovně opakovány, jako např. o depotech v chatách v Tetíně a Praze-Benicích na s. 54 a 62.

Občas se v textu objevují autorem nekriticky uvedená tradiční klišé, jako např. na s. 38 *„Oproti dnešnímu stavu bylo zalesnění tehdejší krajiny mnohem intenzivnější“*, což by měl autor doložit citací relevantní archeobotanické literatury, ne historickými zprávami z doby římské. Není mi také jasné, proč autor obsáhle vypisuje celé odstavce z jediné literatury, aniž by byly pro jeho vlastní analýzu následně použity. Příkladem je obsáhlá pasáž o kultu stromů na s. 38-39, kterou završuje konstatováním, že *„z hlediska archeologie je prokázání ... vztahů depotů se stromovým kultem soudobými metodami prozatím nemožné“*.

Polemizoval bych i s autorovým konstatováním, že bronz měl po celou dobu bronzovou punc *„nejmodernějšího výdobytku“* (s. 57) – vždyť v autorem sledované epoše popelnicových polí byl ve střední Evropě znám již mnoho staletí... Stejně tak bych neřekl, že sídliště v Tetíně pochází ze štítarské fáze knovízské kultury (s. 54).

Někdy autor sám sebe i popírá. Např. na s. 42 uvádí, že *„Máme celkem dobře doloženo, že v oblastech, ve kterých nejsou známy žádné depoty, byli mrtví hojně vybaveni bronzovými milodary“*. Přitom na několika místech v dalším textu opakovaně uvádí absenci depotů a současně i absenci hrobů v pozdní době bronzové v jižních Čechách. Na s. 53 uvádí příklad z jednoho anglického sídliště, kde zmiňuje záměrné „pohřbení“ keramického vybavení domácnosti, zatímco na s. 66 uvádí, že lidé při opouštění sídlišť nechávali v chatách jen odpad a nepotřebné artefakty.

Jádrem Štefflovy práce je ovšem definice teoretického modelu účelu depotů (kapitola 6) a jeho následné ověření (kap. 7-8). Autor zde samostatně analyzuje výše uvedené české regiony, jen mi není jasné, proč v oblasti lužické kultury pracuje jen s mladobronzovými hroby a depoty, zatímco v regionech knovízské kultury má zahrnutý i soubory pozdněbronzové? Z hlediska hrobových nálezů pracuje někde jen s plochými hroby, zatímco

třeba v jižních Čechách má zahrnutý i hroby mohylové (které se ovšem vyskytují i v centrálních českých regionech).

Podobně jako s depoty pracuje autor i s hrobovými nálezy nekriticky – velká část zejména plochých hrobů byla postižena novodobou orbou či dalšími destruktivními vlivy, které jistě zredukovaly počet kovových artefaktů. Podobně i mohylové hroby nebyly v naprosté většině případů zkoumány tak, aby byly zachyceny všechny milodary. Nejedná se tedy, podobně jako u mnoha depotů, o uzavřené nálezové celky, a proto i autorem prováděné detailní kvantitativní srovnání typologického zastoupení jednotlivých artefaktů nemůže být objektivní.

Autor navíc pracuje vesměs jen se starší literaturou (omezenou prakticky jen na syntézu od O. Kytlicové z r. 2007) a téměř nereflektuje nové nálezy, byť zčásti již publikované. Získal by tím dost odlišný obrázek, jak můžeme demonstrovat na příkladu jihočeského regionu. Podle autora je zde známo celkem 26 mladobronzových depotů, datovaných většinou (16 depotů) do horizontu Plzeň-Jíkalca (s. 102), zatímco z horizontů Lažany a Suchdol uvádí v součtu jen sedm depotů (s. 103-104) a z pozdní doby bronzové (mimo sporný nález ze Skal) žádný (s. 105). Podle nejnovější evidence je však tento stav výrazně odlišný (srov. *Chvojka 2015: Bronzezeitliche Metallhortfunde in Südböhmen. Aktueller Forschungsstand. Fines Transire 24, 49–65*), a to včetně bezpečného prokázání několika pozdněbronzových depotů (Skočice, Chřešřovice, Putim aj.).

Zpochybnit lze rovněž některé konkrétní údaje v uvedených kapitolách. Např. na s. 75 zmiňuje pohřebiště v Třebusicích jako druhé největší knovízské pohřebiště v Čechách, přitom na s. 85 a 86 uvádí dvě větší (Obory a Křepeň). Jihočeské pohřebiště v Topělci nejprve (chybně) datuje do stupně Br D (s. 96), aby jej o stránku později zařadil do Ha A. Autorem zmíněné dvě neurčené jehlice z hrobu v Březnici (s. 97) byly publikovány s jasným určením jako typu Weitgendorf (viz AVJČ 2009). Není mi také jasné, proč s některými spornými celky autor pracuje jako s jistými (např. nález dvou mečů ze Svatého Tomáše, s. 102), když u jiných souborů zůstává kritický (Skály, s. 105).

Jako samostatnou kapitolu zařadil autor případovou studii, věnovanou hradišti Hrádek u Libochovan, které autor podrobil archeoastronomickému výzkumu. Aniž bych chtěl zpochybňovat výzkumy tohoto typu, nepůsobí na mne prezentované výsledky přesvědčivě (s. 115-119). Není mi ani jasné, podle čeho autor soudí na vznik opevnění lokality již ve starší době bronzové (s. 111) – autorem vyslovená domněnka zůstává skutečně jen domněnkou bez jakékoliv relevance.

Na závěr autor shrnuje dosažené výsledky své práce, přičemž konstatuje zásadní rozdíl v artefaktuální náplni depotů a hrobů. To pak podle autora dokládá, že značná část depotů

představuje pozůstalost po zemřelých, ukládaných pozůstalými do země (s. 122). Autorem uváděné argumenty mne však nepřesvědčují, že právě takto budeme moci interpretovat kovové depoty z doby bronzové. Podle mého názoru je studium účelu pravěkých kovových depotů nesmírně obtížné a namnoze diskutabilní, ať se již přikloníme k jakékoliv interpretaci. Jsem navíc přesvědčen, že pouhé kvantitativní srovnání obsahové náplně depotů a hrobů nepřinese kýžené závěry. Neméně důležitou informaci přeci nesou i topografické údaje k jednotlivým depotům, tj. jejich vztah k okolní krajině i k tehdejší sídlení struktuře. Patrně bude existovat rozdíl mezi depoty z vrcholů nápadných hor či vodních toků od depotů uložených v areálech tehdejších sídlišť. Nemohu se tak ztotožnit s názorem autora, že „zkoumání účelu depotů na základě jejich topografického uložení ke kýženému výsledku nepovede“ (s. 122).

Po stránce formální nemám vůči předložené práci zásadních námitek. Překlepů či gramatických chyb jsem našel jen minimálně, rovněž grafické přílohy jsou dostačující.

Shrnu-li na závěr hlavní výtky vůči předložené práci, jedná se o tyto:

1. Nekritická práce s pramenným fondem. Autorovo kvantitativní srovnání počtů artefaktů z depotů a hrobů nepovažuji za objektivní.
2. Nevyužití aktuální literatury k tématu.
3. Autorova koncentrace na obsahové hledisko depotů a hrobů a opomenutí dalších analýz, zejména topografické.
4. Opomenutí depotů ze starší a střední doby bronzové.
5. Opomenutí depotů ze západočeského regionu.

Na základě uvedených připomínek musím konstatovat, že se sice autor pokusil o nový pohled na účel kovových depotů z epochy popelnicových polí, ale že tento pokus nepřinesl přesvědčivé výsledky. Myslím, že bude nutné toto téma dále propracovat, a to především na základě topografické analýzy (za využití GIS), kritického přístupu k nálezovým souborům a za využití aktuální literatury. Z tohoto důvodu **nedoporučuji** předloženou práci ve stávající podobě k obhajobě.

V Českých Budějovicích dne 24. 5. 2017

Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D.